

Recenzje

Barbara Szmigielska: „Marzenia senne dzieci”

Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2002, ss. 250
Monografie FNP, Seria Humanistyczna

Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej wydała w serii humanistycznej książkę Barbary Szmigielskiej pt. *Marzenia senne dzieci*. Praca ma charakter naukowy i jest pierwszą w polskiej literaturze psychologicznej monografią poświęconą marzeniom sennym dzieci. Już sam ten fakt niewątpliwie sprawi, że psychologowie zajmujący się rozwojem dzieci przestudiują jej treść, poszerzając wiedzę o snach dzieci, i być może podejmą badania w tej dziedzinie. Książka jest adresowana także do psychologów praktyków, zwłaszcza terapeutów. Rozmowa z dziećmi na temat ich snów pozwala bowiem poznać uczucia i myśli dzieci. I choć autorka nie zajmuje się snami z perspektywy klinicznej, to zwraca uwagę na korzyści, jakie płyną z rozmów z dziećmi o ich snach w warunkach naturalnych. Dzięki temu można pokazać dzieciom, że sny mogą być równie dobrym tematem rozmowy, jak każdy inny. Wiedza o snach staje się wówczas powszechnym doświadczeniem. Rozmowa z dziećmi o snach nieprzyjemnych, nasyconych lękiem może im pomóc w radzeniu sobie ze strachem w sytuacjach rzeczywistych. Omówienie nieprzyjemnych snów może sprawić, że dziecko uzyska wgląd w to, czego doświadcza, śniąc. Polecałabym tę książkę również rodzicom i nauczycielom. Badania własne autorki nad treścią marzeń sennych przekonują bowiem, jak wiele możemy dowiedzieć się o dzieciach wówczas, gdy rozmawiamy na temat ich snów. Poznajemy negatywne i pozytywne przeżycia dzieci, ich wyobraźnię i fantazję, sposób myślenia, zainteresowania. Analiza treści snów może być także wykorzystywana do doskonalenia zdolności językowych już w wieku przedszkolnym, a szeroko stosowana w okresie szkolnym. Praca liczy 250 stron, a bogata bibliografia (187 pozycji w języku polskim i angielskim) stanowi cenne źródłowe dane o badaniach prowadzonych nad snami dzieci na przestrzeni całego wieku. Krótkie wprowadzenie zapoznaje czytelnika z ogólną treścią książki.

W pierwszym rozdziale znajdujemy krótki, syntetyczny zarys historyczny zainteresowań badaczy marzeniami sennymi dzieci, poczynając od poglądów myślicieli starożytnych, na ilościowych badaniach nad snami z początku XX wieku kończąc. Poznajemy metody badania marzeń sennych (spisywanie przez badaczy własnych snów, opisy snów pacjentów, próby badań ankietowych). Dane zawarte w tym rozdziale wskazują na niewielkie zainteresowanie problematyką marzeń sennych dzieci w stosunku do badań nad snami osób dorosłych.

Rozdział drugi zawiera podstawowe elementy współczesnej wiedzy o istocie procesu snu i jego funkcjach. W kontekście tych danych autorka przedstawia na podstawie badań własnych zakres i charakter wiedzy o śnie i marzeniach sennych dzieci. W badaniach uczestniczyło 120 dzieci w wieku od 4 do 10; 11 lat, z którymi autorka prowadziła indywidualne rozmowy o procesie snu, wykorzystując kliniczną metodę Piageta (ten sam ogólny schemat rozmowy, przy zróżnicowanej liczbie i formie pytań dodatkowych). Dzieci opowiadały także dowolnie wybrany własny sen, a następnie ilustrowały go rysunkiem. Z przeprowadzonych badań wynika, że dzieci mają stosunkowo duży zasób wiedzy o istocie i funkcji snu, a źródłem tej wiedzy są zarówno elementy wiedzy potocznej, naukowej, jak i naiwnej wiedzy samego dziecka. Rozumienie pojęcia snu zmienia się powyżej 4. roku życia. Przytoczone przykłady dziecięcych opowiadań snów znakomicie ilustrują statystyczne opracowanie wyników badań.

Rozdział trzeci jest poświęcony rozważaniom na temat natury i genezy marzeń sennych w rozumieniu dzieci. Autorka porównuje wyniki własnych badań z rezultatami uzyskanymi przez innych badaczy. Zwraca też uwagę na ograniczenia zakresu tego rodzaju porównań spowodowane różnicami w sposobie zbierania danych, a także wiekiem i liczbą badanych. Zmiany w rozumieniu przez dzieci marzeń sennych dokonują się między 4. a 10. rokiem życia i ukazują, jak stopniowo jawisko marzenia sennego staje się w odczuciu dzieci subiektywnym przeżyciem. Interesujące są ukazane przez autorkę różnice w interpretacji tych zmian u poszczególnych badaczy. Wzbogacają one wiedzę o myśleniu dzieci i ukierunkowują sposób rozmowy na temat snów.

W kolejnym, czwartym rozdziale zostały omówione problemy metodologiczne w badaniach marzeń sennych dzieci. Sama autorka upatruje je w specyfice przedmiotu badań, a szczególnie w stopniu wiarygodności dziecięcych relacji ze snów. Nie do rozstrzygnięcia jest wątpliwość, czy to, co opowiada dziecko jest treścią marzenia sennego, czy też wytworem jego wyobraźni, jaki kształtuje się podczas opowiadania. Badania autorki nie ograniczały się jednak tylko do opowiadań treści snów, ale prowadziła ona szczegółową rozmowę na ich temat, prosiła o zilustrowanie snów, a przede wszystkim sondowała wiedzę badanych na temat snu jako zjawiska. Podstawowy walor badań Szmigielskiej stanowi uzyskanie danych o rozwoju reprezentacji pojęcia marzenia sennego. Wydaje się, że ten kierunek badań psychologicznych nad marzeniami sennymi dzieci może okazać się najowocniejszy.

Treść snów i charakterystyka marzeń sennych dzieci jest przedmiotem najobszerniejszego, piątego rozdziału. W pierwszej jego części znajdują się dane na temat badań laboratoryjnych nad snami dzieci, które pozwoliły jednemu z badaczy wyróżnić stadia w rozwoju śnienia, które są wyrazem poznawczego rozwoju dzieci. Interesujące dane o treści domowych marzeń sennych pokazują, że nie ma podstaw do jednoznacznego opisu zmian rozwojowych w zakresie zarówno cech jak i treści snów dziecięcych. W badaniach własnych autorki analiza treści opowiadań snów dzieci dotyczyła kilku kategorii, analogicznych do tych, jakie uwzględnia się w badaniach nad narracją dziecięcą. Tym bowiem, co dostępne dla psychologa – badacza snów, jest jedynie opowiadanie snu. Kategorie oceny treści opowiadań, wyodrębnione na podstawie analizy empirycznej, dotyczyły nastroju opowiadań, związku treści opowiadania marzenia sennego z rzeczywistością oraz postaci, które występowały w opowiadanym śnie. Badani opowiadali najczęściej sny o treści nieprzyjemnej, z elementami grozy, lęku, agresji. Dzieci najmłodsze miały częściej sny o treści fikcyjnej niż realistycznej, zaś dzieci starsze – sny o treści realistycznej. Słuszne jest stwierdzenie autorki, że specyfikę narracji na temat marzeń sennych mogą ukazać dopiero porównawcze badania nad tą

RECENZJE

narracją z badaniami narracji na różne, ale określone tematy.

Rysunki ilustrujące opowiadania snów stanowiły uzupełniający materiał badawczy, a ich analiza ze względu na formę, treść i kolorystykę pokazała, że stanowią dodatkowe źródło informacji o treści i nastroju opowiedzianego marzenia sennego.

O przydatności metody rysunkowej w badaniu treści marzeń sennych i specyfice tych rysunków można byłoby mówić dopiero wówczas, gdy porównamy je z rysunkami ilustrującymi narracje o innej tematyce. Wybrane opowiadania snów i ilustracje ożywiają tekst książki, czyniąc go bardziej atrakcyjnym dla odbiorcy.

W ostatnim rozdziale autorka opisuje marzenia senne jako źródło wiedzy o problemach nurtujących dzieci, a także świadczącej o poziomie ich rozwoju psychicznego. Przytoczone badania różnych autorów ukazują zależność treści snów od traumatycznych przeżyć dzieci (np. rozwód rodziców, hospitalizacja, katastrofy, molestowanie seksualne), wpływu filmów na treść marzeń sennych, a także zróżnicowanie treści snów pomiędzy dziećmi zaburzonymi a nie zaburzonymi w sferze emocjonalnej.

Na zakończenie warto zwrócić uwagę na staranną szatę graficzną monografii, która koresponduje z formalnymi walorami książki: przejrzystą strukturą pracy, brakiem powtórzeń i komunikatywnym językiem. Krótkie podsumowania na końcu każdego rozdziału ułatwiają zrozumienie tekstu i sprawiają, że wiedza psychologiczna o marzeniu sennym, jako ważnym zjawisku w życiu dzieci i młodzieży, staje się dostępna nie tylko dla wąskiego grona specjalistów – psychologów, lecz również dla każdego czytelnika zainteresowanego tym problemem.

Chociaż monografia Barbary Szmigielskiej ma eksploracyjny charakter, w znacznym stopniu obiektywizuje wiedzę psychologiczną o marzeniach sennych dzieci. Uważam również, że spojrzenie na tajemnicze zjawisko marzenia sennego dzieci w kategoriach teorii umysłu pozwoli pogłębić wiedzę nie tylko o samym zjawisku, lecz również o działaniu tego umysłu.

Maria Ligęza

Instytut Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego